

УДК 331.101.3

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: СУТНІСТЬ, РУШІЙНІ СИЛИ, РОЛЬ У РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА ФІНАНСІВ КРАЇНИ

КАБАЙ Вікторія Олегівна

Здобувач кафедри економіки та підприємства

Центральноукраїнського національного технічного університету

kabei.vo@gmail.com, vika-kabai@mail.ru

Анотація. Висвітлено сутність поняття «трудова міграція» з урахуванням її мотиваційного підґрунтя. Визначено ключові рушійні сили, які змушують працівників мігрувати. Розкрито роль трудової міграції у розвитку економіки та фінансів країни через призму руху фінансових потоків.

Аннотация. Освещена сущность понятия «трудова миграция» с учетом ее мотивационного основания. Определены ключевые движущие силы, которые заставляют работников мигрировать. Раскрыта роль трудовой миграции в развитии экономики и финансов страны через призму движения финансовых потоков.

Ключові слова: трудова міграція, мотивація міграції, міграційні потоки, грошові перекази, інвестиції в економіку.

Ключевые слова: трудовая миграция, мотивация миграции, миграционные потоки, денежные переводы, инвестиции в экономику.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Процеси міграції з'явилися разом з появою людства. Необхідність змінювати місце проживання через пошук кращих умов життя, завжди штовхала людей до переселення, разом з собою вони брали знаряддя праці, предмети вжитку, одяг, запаси та сім'ї. Пізніше, з'явився окремий вид міграції, а саме, трудова міграція, основною причиною якої був пошук кращого місця роботи. Нині обсяги трудової міграції досягли небачених масштабів – понад 232 млн. чоловік лише у 2013 році [1, с. 186]. З'явилися країни-лідери по кількості мігрантів, до яких відносять США, Канаду, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, Кувейт, Бразилію, Венесуелу, країни-члени Європейської Співдружності [2, с. 297-299]. Зростання обсягів трудової міграції несе свої позитивні можливості і одночасно чимало негативних наслідків, викликів та загроз. Для урядів країн та міжнародних організацій виникає необхідність вивчення суті міграційних процесів, розробки механізмів їхнього регулювання для зниження негативних впливів міграції. Тому актуальним завданням економічної науки є поглиблення наукових уявлень про трудову міграцію та її рушійні сили.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної пробле-

ми, на які спирається автор. Науковцями різних країн нині активно досліджуються питання трудової міграції. Серед зарубіжних авторів, які досліджують цю проблематику, слід виокремити публікації Аранго Х., Кассаріно Ж. П'єра, Краучі А., Массея Д., Пеллегріно А., Тейлора Е., Хьюго Г. [3, 4, 5]. В Україні вагомий внесок у дослідження трудової міграції зробили Бублій М., Журба О., Лібанова Е., Малиновська О., Позняк О., Романюк М., Садова У., Семикіна М., Хомра О. [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13] та інші вчені, які присвятили свої наукові праці розгляду економічної сутності явища, міграції, її аналізу, вивченню наслідків трудової міграції, впливів заробітчанства на розвиток економічної та соціальної сфери країни, перерозподіл доходів населення.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Слід підкреслити, що «трудова міграція» – поняття міждисциплінарне, тобто є об'єктом дослідження багатьох наук, що викликає появу великої кількості трактувань, які значно різняться, іноді суперечать один одному, ускладнюючи пошук правильних управлінських рішень на практиці. Залишаються дискусійними наукові уявлення про рушійні сили, мотиви, які змушують працівників мігрувати, корисні та негативні наслідки трудової міграції для розвитку економіки та фінансів країни.

Формування цілей статті. Метою статті є уточнення наукової думки про сутність трудової міграції з урахуванням її мотиваційного підґрунтя, визначення ролі трудової міграції у розвитку економіки та фінансів країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Міграція – (латинське «migratio») процес просторового переміщення, переселення людей, трудових ресурсів, пов'язаний зі зміною ними місця проживання на постійний чи більш-менш тривалий час [14].

Трудова міграція у світі відіграє визначальну роль у перерозподілі робочої сили між країнами, регіонами та континентами, змінюючи таким чином ситуацію на світовому, регіональному та національному ринках праці [15, с. 263]. Головні причини, які змушують населення мігрувати криються в соціальних та економічних явищах, а саме: нерівномірність розвитку країн, умов праці та життя, рівнів заробітної плати, діяльність транснаціональних корпорацій, наслідки економічних та демографічних криз, високий рівень безробіття, відсутність робочих місць з справедливою оплатою праці.

Різні автори розглядають поняття «міжнародної трудової міграції» та «міжнародної міграції робочої сили» як тотожні чи близькі за значенням, деякі визначення науковців суперечать одне одному. Крім того, для визначення трудові міграційних процесів дослідники також вживають поняття «зовнішня зайнятість», що необхідно для підкреслення ролі держави в реалізації соціальних механізмів управління міграційними потоками [16].

Серед категорій понятійного апарату міграційних процесів, ще є поняття «праці за кордоном».

Журба О. вважає, що «праця за кордоном» - оплачувана трудова діяльність працівника-мігранта за кордоном, заради якої він, власне, і виїжджає за межі своєї країни, тобто, це кінцевий результат або ціль трудової міграції з метою отримання оплачуваної роботи [17, с. 376].

Романюк М. розглядає трудову міграцію як окремих вид міграційного потоку, який формується під впливом різних соціальних та демографічних факторів, менталітету трудових мігрантів і полягає у праві отримання матеріальної винагороди індивідуумом за реалізацію його професійної діяльності в межах регіонального та між-регіонального рівнів, за нормами міжнародної співпраці [8, с. 30].

Бублій М. наголошує на важливості державного регулювання міграції робочої сили в Україні та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на нейтралізацію її негативних наслідків та посилення позитивного ефекту, через аналіз сукупності факторів, що на неї впливають [6, с. 12].

Загрозу від активних зовнішніх та внутрішніх трудових міграцій підкреслює В. Капітан, особливо, що стосується необхідності посилення ролі економічної безпеки держави та розробки заходів, щодо її забезпечення, шляхів повернення трудових мігрантів на батьківщину [18, с. 8].

Дослідивши існуючі визначення поняття «трудова міграція», було сформовано власне, яке включає в себе сутнісні ознаки, а саме: об'єктивність, приналежність до певної території, системність, часові рамки, легальність, склад мігрантів, мету та державне регулювання процесу. Отже, трудова міграція – переміщення працездатного населення на певний час або назавжди до інших населених пунктів, у тому числі за кордон, з певною частотою (разово, декілька разів, регулярно), що відповідає нормативно-правовим актам приймаючої та сторони походження, з метою отримання вищих доходів з оплати праці чи підприємницького хисту.

Міграція відрізняється від інших переміщень робочої сили своїм мотиваційним підґрунтям, тобто, причинами які спонукають населення до певного переліку дій, що дозволить досягти поставленої мети. Мотивація включає зовнішні (суспільство, регіон, підприємство, умови життя, заробітна плата, умови праці) та внутрішні (переконання, мотиви, інтереси, потреби, цінності, настрої, виховання, культура) рушійні сили.

Серед мотивів трудової міграції можна виділити: економічні (пошук вищого рівня доходу, суттєва різниця в оплаті за однакову роботу в різних країнах, зміна місця роботи, через інтернаціоналізацію виробництва); соціальні (прагнення воз'єднати сім'ю, підвищити її добробут, більше можливостей особистісного розвитку); політичні (втеча від політичних переслідувань); військові (проведення воєнних дій на території рідної країни); екологічні (екологічні катастрофи, природні лиха).

Процес міграції ставить ряд питань перед тими, хто прагне переїхати, зокрема, джерела покриття витрат на переїзд та облаштування на новому місці, організації наймання на роботу та визначення умов та оплати праці, необхідності підвищення кваліфікації, продовження навчання чи зміни профілю, розгляд можливостей отри-

мання соціальної допомоги, медичного страхування, обслуговування, адаптації до культури, релігії, кліматичних умов.

Міжнародна трудова міграція дуалістичний процес, тому вона відіграє двояку роль в економіці: має позитивні та негативні наслідки для усіх сторін. Оцінку її соціально-економічних наслідків доцільно проводити для трьох сторін: країни-базування, приймаючої країни та самого мігранта.

Для країни-базування позитивні наслідки включатимуть: зменшення соціальної напруги на місцевому ринку праці, через від'їзд надлишкової робочої сили; скорочення рівня безробіття із забезпеченням робочими місцями тих, хто залишився; навчання мігрантів, що повернулись за рахунок інших країн; можливість залучення новітніх технологій в рідній країні реемігрантами. Негативні наслідки передбачатимуть втрату найпродуктивнішої частини трудового населення країни (особи працездатного віку, молодь, науковці, фахівці); зниження кваліфікації працівників, що працюють не за спеціальністю в інших країнах; понесення збитків від реалізації здібностей фахівців за кордоном, які навчалися в країні-базування; збільшення витрат через повернення трудових мігрантів пенсійного віку; виникнення проблеми соціального сирітства; зменшення народжуваності, старіння нації.

Приймаючі країни отримують від трудової міграції: реалізацію непрестижних вакансій нерезидентам в різних сферах; зменшення витрат виробництва, за рахунок здешевлення робочої сили; стимулювання власного виробництва та збільшення попиту на товари і послуги; покращення демографічної ситуації за рахунок уповільнення загального темпу старіння населення та «притоку умів». З іншого боку, відбуватиметься: погіршення демографічної ситуації; збільшення витрат на утримання безробітних мігрантів та їх сімей; можливе порушення культурних традицій; наростання соціальної напруги через соціокультурні відмінності чи расові протиріччя; зростання тіньового сектору економіки; з'являться додаткові витрати на нейтралізацію кримінальної складової; також виникне додаткова конкуренція на внутрішньому ринку праці, що може збільшити безробіття.

Для самого мігранта найважливішими перевагами від процесу міграції є можливість отримання вищої заробітної плати, і як наслідок, покращення фінансового стану домогосподарств, за рахунок його переказів; підвищення рівня життя

мігрантів та їх родини; набуття нових знань, кваліфікації, мовної практики; збільшення можливостей особистісного розвитку. В той самий час, негативними наслідками можуть бути: руйнування сімей, проблеми виховання дітей, окреме проживання членів сімей; зайнятість на простих низькокваліфікованих сегментах роботи; нелегальна чи напівлегальна зайнятість; відсутність соціальних гарантій та впевненості в наступному дні; нижчий рівень оплати праці, порівняно з працівниками приймаючої країни; втрата національної свідомості, культурних цінностей.

В кожному конкретному випадку трудової міграції набір позитивних та негативних наслідків буде відрізнятися, одні будуть мати велике значення, інші майже повністю нівелюються. Використання можливостей та переваг трудової міграції залежить від міграційної політики, що здійснюється на національному та міжнародному рівні, а зменшення ризиків та мінімізація недоліків цього процесу вимагають постійного контролю та регулювання.

Отже, індикатором реакції трудового населення на соціально-економічні та політичні зміни у житті суспільства є трудова міграція, яка відображає ступінь стабільності суспільного розвитку країни. При стабільному розвитку еміграція буде мінімальною, а частка імміграції зростатиме поступово, і навпаки, при нестабільному розвитку еміграція буде мати суттєвий вимір та хвилеподібні тенденції, залежно від якості суспільного життя, а імміграція буде мінімальною з персоналом переважно низької кваліфікації.

Життєвий рівень це один із найважливіших показників, який стимулює трудову міграцію. Невдоволення матеріальним становищем, рівнем добробуту родини, відсутність житла чи можливостей до фінансування навчання штовхає населення шукати можливостей працевлаштування в інших країнах. Сьогодні актуальною є проблема не звичайного пошуку роботи, а такого місця роботи, де запропонований рівень оплати праці дозволить прожити та задовольнити свої матеріальні потреби.

Наростання динаміки трудових міграцій у світовому масштабі пов'язано із збільшенням диспропорцій економічного розвитку країн та регіонів. Часто заробітна плата за одну і ту ж саму працю у високорозвинених країнах та країнах, що розвиваються відрізняються у десятки разів. Це дозволяє мігрантам, які знайшли кращий рівень оплати праці, допомагати своїм близьким та рідним, які залишилися на батьківщині.

Основними елементами процесу трудової міграції є виїзд, повернення та грошові перекази. Вони завдають прямого та опосередкованого впливу. Так, виїзд несе прямі демографічні втрати, «відтік мізків» та зниження безробіття та напруги на ринку праці, а в подальшому викличе брак робочої сили, та підвищення рівня кваліфікації населення, що залишилось. Повернення зумовить збільшення тиску на ринок праці, проте зросте якість робочої сили. Грошові перекази покращать рівень добробуту домогосподарств мігрантів, але зросте рівень інфляції та майнова нерівність.

Головним результатом трудової міграції є зароблені гроші. Величина заробітків значно відрізняється залежно від: країни перебування, правового статусу, характеру виконуваної роботи, особистих здібностей мігранта, рівня освіти та кваліфікації. Обсяги грошових переказів (включаючи банківські перекази, передачу грошових коштів неформальними способами та особисто перевезені мігрантами кошти) залежать не лише від заробітків, а й від рівня витрат у країні перебування, що може суттєво їх знизити [9, с. 192].

Основна маса таких грошових надходжень спрямовується на задоволення особистих потреб членів родини мігрантів: збільшується їх купівельна спроможність, вони можуть дозволити собі товари та послуги вищої якості, підвищуються можливості отримання кращої освіти, акумулюючи грошові кошти, можна придбати чи побудувати житло. Таким чином, у країні походження стимулюється розвиток відповідних галузей, які забезпечують задоволення якісно нових потреб членів сімей трудових мігрантів. З іншого боку, частина грошових переказів мігрантів використовується як стартовий капітал для створення власного бізнесу, що робить їх засобом можливого економічного розвитку країни.

Таким чином, грошові перекази перерозподіляють економічну вигоду від трудової міграції населення між країнами-учасницями цього процесу.

Отже, перед урядом кожної країни стоїть завдання взяти під контроль вирішення міграційних проблем, через регламентацію міграційних процесів і ліцензування діяльності організацій, що займаються працевлаштуванням громадян за кордоном та забезпечення соціального захисту тих, робітників, які працевлаштовані за межами країни і створення умов для стимулювання їх повернення з гарантіями майбутнього працевлаштування.

Розробка механізмів регулювання трудової міграції повинна включати в себе наступні ключові складові:

- моніторинг процесів міжнародної міграції на світовому рівні (обсяги, склад, сфера діяльності, вектори руху, динаміка, передумови, оцінка наслідків);
- підвищення економічного та соціального рівня життя населення, як передумова до скорочення еміграційних процесів в країні-базування;
- покращення можливостей працевлаштування економічно-активного населення країни;
- розвиток та удосконалення нормативно-правих актів, що регулюють міграцію з дотриманням соціальних гарантій;
- кооперація з сусідніми країнами з актуальних питань;
- активна протидія нелегальній трудовій міграції;
- боротьба з усіма проявами людської контрабанди;
- розробка програм повернення трудових мігрантів та забезпечення їх робочими місцями.

Таким чином, трудова міграція займає провідне місце у розвитку економіки та фінансів країн-учасниць цього процесу. Показовим індикатором розвитку країни є напрями, куди спрямовуються ці кошти.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальшого розвитку в цьому напрямі. За результатами даного дослідження, трудова міграція – переміщення працездатного населення на певний час або назавжди до інших населених пунктів, у тому числі за кордон, з певною частотою (разово, декілька разів, регулярно), що відповідає нормативно-правовим актам приймаючої та сторони походження, з метою отримання вищих доходів з оплати праці чи підприємницького хисту. Основне мотиваційне підґрунтя трудової міграції – це формування низки мотивів щодо забезпечення актуальних потреб працівників у пошуках місця роботи з гідною оплатою та умовами праці, надання матеріальної допомоги своїй сім'ї в питаннях освіти, добробуту тощо.

Трудова міграція загалом стабілізує співвідношення між попитом та пропозицією на міжнародному ринку праці. Оскільки всі країни задіяні в цьому процесі як країни-базування, транзиту чи призначення, трудова міграція приносить як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку їх економіки.

Одним із ключових елементів трудової міграції є грошові перекази, які відіграють важливу

роль у розвитку економіки та фінансів країн-учасниць даного процесу. Вони виступають у ролі іноземних інвестицій, які покращують фінансовий стан домогосподарств країн-базування та приваблюють нових потенційних іммігрантів до приймаючої країни, що дозволить перекрити нестачу власної робочої сили у відповідних галузях економіки.

Головним завданням перед урядами країн та керівництвом міжнародних організацій залишається забезпечення регулювання міграційних процесів та розробка такого механізму, який би зменшив негативний вплив недоліків та посилив позитивні наслідки від трудової міграції, що буде перспективою подальшого розвитку досліджень у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Гура А. О. Зовнішня трудова міграція в Україні: сучасні тенденції та наслідки / А. О. Гура // Збірник наукових праць ХНПУ «Економіка». – 2014. – Вип. 4. – С. 185–192.
2. Савіцька О. П. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації/ О. П. Савіцька, В. В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.17. - С. 295-303.
3. Massey D. Sanchez Identity, Integration, and Future // New York: Russell Sage Foundation. 2010.
4. Cassarino J.P. Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited // International Journal on Multicultural Societies. 2004. Vol. 6. no. 2. P. 253-279.
5. Theories of International Migration: a Review and Appraisal / Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor // Population and Development Review. 1993. Vol. 19. No. 3. P. 431-466.
6. Бублій М.П. Фактори міграції робочої сили та особливості її статистичного обліку [Електронний ресурс] / М. П. Бублій. - Режим доступу : http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/n_1_2008/doc/5/03.pdf
7. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування : аналітична доповідь / О. А. Малиновська . – Київ : НІСД, 2011 . – 38 с.
8. Романюк М. Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання / М. Д. Романюк. – Львів : Світ, 1999. – 292 с.
9. Лібанова Е. М., Позняк О. В. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
10. Садова У. Я. Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – № 1. – С. 29-36.
11. Семикіна М. В. Нова парадигма мотивації праці в системі розвитку соціально-трудова відносин // Экономика и управление. Научно-практический журнал: Национальная академия природоохранного и курортного строительства. Симферополь: 2011.– № 3.– С. 111–117.
12. Семикіна, М. В. Мотивація ефективної зайнятості: пошук оптимальної стратегії : монографія / М. В. Семикіна, Н. А. Іщенко. – Кіровоград : КОД, 2012. – 216 с.
13. Хомра О. У. Ситуація на ринку праці як чинник міграційної рухливості населення /О. У. Хомра// Демоекономічні дослідження. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1995. – с. 58.
14. Велика українська енциклопедія. Словник / кер. авт. колективу д-р іст. наук проф. А. М. Киридон. – К. : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2015. – 1408 с. – ISBN 978-617-7288-19-9.
15. Смалійчук А. В. Інтелектуальна міграція в контексті трансформації ринку праці України: підходи до регулювання / А. В. Смалійчук // Соціально-трудова відносини: теорія та практика . - 2015. - № 1. - С. 259-265. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2015_1_31
16. Martin, Philip., Abella, Manolo. And Kuptsch, Christiane., (2006) Managing Labor Migration in the Twenty-first Century, Yale University Press. New Haven and London.
17. Кравченко В. Г. Визначення поняття трудової міграції//Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 375–379.
18. Капітан В. О. Поняття та роль соціальних процесів у забезпечення економічної безпеки [Електронний ресурс] / В. О. Капітан // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 10. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik10/fail/Kapitan.pdf>.